

Rekomendacijos

dėl klientų lėšų, gaunamų iš kriptoturto, kilmės nustatymo

Lietuvos bankas pastebi, kad asmenų susidomėjimas prekyba kriptoturtu (Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme (PPTFPĮ) įtvirtinta virtualiosios valiutos sąvoka) nemažėja. Kriptoturtas gali atrodyti patrauklus dėl produkto inovatyvumo, greito pervedimo galimybių ir ekonominio efektyvumo, tačiau veikla, susijusi su kriptoturtu, yra neprižiūrima ir nereguluojama, todėl netaikomi investuotojų apsaugos standartai, o sudarydami sandorius vartotojai rizikuoja prarasti visas investuotas lėšas. Šios bei kitos priežastys, tokios kaip aukštas vartotojų anonimiškumo lygis, decentralizuotas veikimas ir kt., pritraukia ir tuos asmenis, kurie kriptoturtą gali panaudoti nusikalstamų veikų (pvz., pinigų plovimo, sukčiavimo, teroristų finansavimo) vykdymui. Pažymėtina, kad 2020 m. paskelbtame Lietuvos Respublikos nacionaliniame pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos vertinime¹ (toliau – NRV) su kriptoturtu susijusi veikla išskiriama kaip kelianti labai didelę pinigų plovimo bei teroristų finansavimo (PPTF) riziką. NRV pabrėžiama, kad nusikalstamos grupuotės gali palankiai vertinti kriptoturto keityklų operatorių (KTKO, PPTFPĮ įtvirtinta virtualiųjų valiutų keityklų operatorių sąvoka) teikiamas paslaugas pinigų plovimo tikslais dėl to, kad yra nesunku atlikti operacijas į skirtingas valstybes, nėra vienodų pinigų plovimo kontrolės priemonių ir pats produktas beveik garantuoja pervedimų anonimiškumą. Teroristų finansavimui kriptoturtas taip pat gali atrodyti patrauklus dėl jo savybių, tokių kaip tiesioginių santykių su klientais nebuvimas, pervedimai tarp skirtingų valstybių ir anonimiškumas. Dėl šių priežasčių finansų rinkos dalyviai (FRD) turėtų tinkamai įvertinti klientų atliekamų mokėjimų, susijusių su kriptoturtu, PPTF rizikos veiksnius. Lietuvos banko pozicijoje dėl virtualiojo turto ir pirminio virtualiojo turto žetonų platinimo² taip pat pažymima, kad FRD, teikdami finansines paslaugas klientams, kurie užsiima veikla, susijusia su kriptoturtu, turėtų užtikrinti, kad būtų laikomasi PPTF prevenciją įgyvendinančių teisės aktų reikalavimų ir imamasi atitinkamų priemonių PPTF rizikai valdyti.

FRD vykdant klientų dalykinių santykių ir operacijų stebėseną, susijusia su kriptoturtu, rekomenduojama atsižvelgti į šiuos aspektus:

1. Tinkamas kliento tapatybės nustatymas

Kaip jau minėta, nusikalstamos grupuotės gali palankiai vertinti KTKO teikiamas paslaugas dėl anonimiškumo ir galimybės lengvai atlikti operacijas į kitas valstybes. Todėl FRD vykdant kliento, kuris atlieka mokėjimo operacijas, susijusias su kriptoturtu, dalykinių santykių ir operacijų stebėseną, itin svarbu tinkamai nustatyti kliento ir naudos gavėjo tapatybę, surinkti aktualią ir pakankamą informaciją apie kliento veiklą ir kitą informaciją, reikalingą deramam kliento tikrinimui, bei nustatyti aiškų atliekamų mokėjimo operacijų ekonominį pagrindą. Tais atvejais, kai FRD, remdamiesi savo vidaus kontrolės procedūrose nustatyta tvarka, nustato didesnę kliento keliamą PPTF riziką, jie, remdamiesi PPTFPĮ nuostatomis, kliento atžvilgiu turėtų taikyti sustiprintą kliento tapatybės nustatymą ir imtis papildomų priemonių kylančiai PPTF rizikai mažinti (pvz., papildomos informacijos gavimas, papildomos priemonės, padedančios įvertinti kliento dalykinių santykių tikslą ir

¹ Lietuvos Respublikos nacionalinio PPTF rizikos vertinimo ataskaita, 2021 m., http://www.fntt.lt/data/public/uploads/2020/05/final-nra_lt_v3.pdf.

² Žr. daugiau: https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/21409_103eb11b3b6b3414eec845601d4bffc.docx.

pobūdį, ekonominės veiklos pagrįstumą patvirtinančių įrodymų pateikimas, papildomi klausimynai ir pan.).

2. Pradinės lėšų kilmės nustatymas

Vertindami kliento atliekamas mokėjimo operacijas, susijusias su kriptoturtu, FRD, be kita ko, vadovaudamiesi savo vidaus kontrolės procedūrose nustatyta tvarka ir (arba) nustatę, kad kliento operacijos galimai neturi aiškaus ekonominio pagrindo, turėtų tinkamai nustatyti ir įvertinti kliento lėšų kilmę. Dažnu atveju asmeniui nusprendus įsigyti kriptoturto arba norint iškeisti turimą kriptoturtą į FIAT valiutą³, asmuo turi atlikti pradinę įmoką į KTKO sąskaitą arba KTKO sukurtą kriptoturto piniginę klientui. Atkreiptinas dėmesys, kad FRD, nustatydami kliento lėšų kilmę, turėtų įvertinti ir pradinę į KTKO įneštų lėšų kilmę ir išsiaiškinti, iš kur buvo atliktas įmokėjimas į KTKO. Jeigu asmuo pirminį pavedimą atliko, pavyzdžiui, iš banko sąskaitos, FRD gali lengviau nustatyti ir įvertinti pradinę į KTKO įneštų lėšų kilmę (pvz., paprašyti pateikti sąskaitos išrašus, kurie padėtų įvertinti lėšų judėjimą, ir (ar) kitus dokumentus, padedančius nustatyti lėšų kilmę). Jeigu asmuo atliko pradinį įmokėjimą į KTKO iš kito KTKO ar asmeninės kriptoturto piniginės (šis veiksnys suteikia asmeniui papildomo anonimiškumo), FRD gali būti sunku įvertinti, ar asmuo yra tikrasis piniginės savininkas bei kokia yra pradinė lėšų, susijusių su kriptoturtu, kilmė, todėl FRD, atsižvelgdami į savo vidaus kontrolės procedūras, turėtų taikyti papildomas kontroles priemones, kad vykdomos kliento operacijos ir sandoriai atitiktų FRD turimą informaciją apie kliento lėšų kilmę ir šaltinį⁴.

Lietuvos bankas atkreipia dėmesį į atvejus, kai kliento, vykdančio mokėjimus, susijusius su kriptoturtu, lėšų kilmės dokumentai yra analizuojami paviršutiniškai, neįsigilinant į pradinę lėšų kilmę. Pavyzdžiui, apsiribojama kliento pateiktu sąskaitos išrašu, kuriame nurodyta KTKO sąskaitoje turima suma. Pažymėtina, kad toks išrašas rodo, jog lėšos priklauso klientui, tačiau neįrodo kliento lėšų ar turto kilmės. FRD, siekdami nustatyti kliento lėšų kilmę, turėtų prašyti dokumentų, kuriuose būtų pateikta informacija apie pradinę kliento investuotų lėšų kilmę (pvz., pirkimo–pardavimo sutartis, sąskaitos, algalapiai ar kt.).

Papildomai pažymėtina, kad pastebima tendencija, kad didėja grynųjų pinigų, gautų iš kriptoturto pardavimo, įnešimas į sąskaitas. Pinigų, gautų iš kriptoturto pardavimo, išgryninimas įmanomas per tiesioginio apsikeitimo tarp vartotojų platformas (angl. *peer-to-peer*) (pvz., *LocalBitcoins*), naudojantis kriptoturto bankomatais ir kt. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu trūksta technologinių priemonių, leidžiančių nustatyti pradinį tokių lėšų šaltinį, todėl klientas FRD turėtų pateikti kuo išsamesnius lėšų judėjimo paaiškinimus ir dokumentus, kuriuose būtų nurodyta, iš kur gautas gryniesiems pinigams išimti panaudotas kriptoturtas (pvz., KTKO sąskaitos balanso įrodymas, sąskaitos išrašas arba sąskaitos balansą patvirtinantis įstaigos raštas, duomenys ar dokumentai, patvirtinantys pradinę lėšų, pervedamų į KTKO, kilmę ar atsiskaitymus su kitais asmenimis kriptoturtu).

3. Kliento prekybos kriptoturtu laikotarpio ir įsigyto kriptoturto kainos pokyčio įvertinimas

Dažnu atveju kriptoturto vertė yra nepastovi, todėl svarbu, kad FRD, nustatę, jog pradinė kliento įnešamų lėšų kilmė – kriptoturtas, atsižvelgtų į kriptoturto vertės pokytį klientui įsigyjant ir parduodant kriptoturto vienetus. Kriptoturto vertė įprastai yra kintanti, todėl FRD derėtų atsižvelgti į tai, koku laikotarpiu klientas vykdė prekybą kriptoturtu, kokių kriptoturto žetonų asmuo įsigijo ir prekiavo tuo laikotarpiu bei koks buvo šių kriptoturto

³ Žr. sąvoką: <http://zodynas.vz.lt/dekretiniai-pinigai>.

⁴ Pavyzdžiui, *Skrill*, *Payeer*, *Perfect Money* ir kt. platformose klientui yra sukuriama kriptoturto piniginė, kuria naudojantis gali būti nenustatomas lėšų siuntėjas.

vienetų kainų pokytis nuo jų įsigijimo iki pardavimo. Pavyzdžiui, FRD nustačius, kad klientas įsigijo kriptoturto vienetų 2020 m., o juos pardavė 2021 m., derėtų įvertinti, kokie kriptoturto vienetai buvo įsigyti 2020 m. ir kokia buvo šių vienetų vertė FIAT valiuta įsigijimo / pardavimo metu. Siekiant tinkamai įvertinti galimą kriptoturto vertės pokytį, klientas turėtų pateikti dokumentus, patvirtinančius kriptoturto investicinį prieaugį (įprastai pateikiamos ekrano nuotraukos, kuriose taip pat matosi ir kriptoturto vertė FIAT valiuta tam tikrą datą).

4. Kriptoturto keityklos operatoriaus įvertinimas

FRD klientui vykdant operacijas su KTKO, FRD svarbu atkreipti dėmesį į KTKO, kurių paslaugomis klientas naudojasi. FRD turėtų atsižvelgti į informaciją, prieinamą viešuose šaltiniuose apie KTKO, ar jis turi licenciją arba yra autorizuotas (tose valstybėse, kuriose KTKO veiklos licencijavimas ar autorizavimas yra privalomas⁵), atsižvelgti į KTKO registravimo valstybę, įvertinti KTKO PPTF prevencijos politiką (jeigu tokia informacija yra skelbiama KTKO puslapyje), priežiūros institucijų skelbiamą informaciją ir pan. Pavyzdžiui, kai kurie KTKO turi galimybę nustatyti, iš kur asmuo atlieka įmokas į KTKO, ir vadovaudamiesi vidaus politika, nevykdo mokėjimų, susijusių su lošimais, neatsekamu kriptoturtu (pvz., *Monero*), taip pat jeigu legalus kriptoturtas buvo sumaišytas per kriptoturto maišytuvą (angl. *virtual currency mixer, tumbler*) su kriptoturtu, gautu iš galimai nelegalios veiklos, siekiant paslėpti pradinį kriptoturto šaltinį.

Atsižvelgiant NRV pateiktas išvadas, vykdant operacijas kriptoturtu yra būdingas aukštas anonimiškumo lygis (dėl to, kad nėra klientų tapatybės nustatymo proceso ar naudojami nepatikimi nuotolinio tapatybės nustatymo technologiniai sprendimai) ir greitas lėšų pervedimas, kas sudaro sąlygas sąveikai su didelės rizikos zonomis ar didelės PPTF rizikos klientais. Daugelis KTKO yra įsteigti užsienyje, todėl sunkiai atsekami. Dėl šios priežasties FRD vykdant klientų operacijų ir dalykinių santykių stebėseną dėl mokėjimų, susijusių su kriptoturtu, rekomenduotina vykdant kliento pavedimus į KTKO / iš KTKO, patikrinti informaciją atitinkamų valstybių priežiūros institucijų skelbiamuose neigiamą reputaciją turinčių KTKO sąrašuose⁶. FRD taip pat turėtų taikyti atitinkamas priemones, siekdami suvaldyti sukčiavimo riziką, pvz., licencijuotų KTKO interneto svetainių klastojimas, paslaugų teikimas neturint tam būtinos licencijos skirtingose valstybėse ir kt.

Papildomai pažymima, kad Lietuvos bankas yra pasidalijęs tinkamo kliento pažinimo ir rizikos suvokimo rekomendacijomis, kuriose nurodoma, jog užmezgant dalykinius santykius su KTKO, kurie patys yra įpareigoti laikytis PPTF prevenciją reglamentuojančių teisės aktų, rekomenduotina taikyti papildomas PPTF kontrolės priemones⁷.

⁵Pavyzdinis sąrašas: Vokietijos autorizuotos KTKO, https://www.bafin.de/EN/Aufsicht/BankenFinanzdienstleister/Markteintritt/Kryptoverwahrgeschaeft/kryptoverwahrgeschaeft_node_en.html;

Estijos subjektų, turinčių veiklos licenciją, sąrašas, <https://mtr.mkm.ee/tegevusluba?m=97>.

⁶ Pavyzdinis Jungtinės Karalystės sąrašas – neautorizuotų įmonių ir subjektų sąrašas, <https://www.fca.org.uk/consumers/unauthorised-firms-individuals>.

⁷ <https://www.lb.lt/lt/rekomendacijos#ex-11-1>.